

Haparandas
minnesmärken
& sevärdheter
Haaparannan
muistomerkit
& nähtävyydet

HAPARANDATORNIO

www.haparandatornio.com

INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

Sevärdheter.....	3
Mminnesmärken i centralorten	7
Mminnesmärken utanför centralorten	13
Kukkolaforsen	19
Haparanda Sandskär.....	20
Plaketter	21
Kartor	22

SISÄLLYSLUETTELO:

Nähtävyydet.....	3
Muistomerkit keskustassa	7
Muistomerkit keskustan ulkopuolella	13
Kukkolankoski	19
Sanskeri eli Haparanda Sandskär	20
Muistolaatat	21
Kartat.....	22

SevärdheterNähtävyydet

Sevärdheterna har en siffra bakom sig och visas på kartan i slutet.
Kohteet löytyvät karttanumeron avulla kartasta.

Haparanda Stadshotell (karta 1)

Den femte december år 1900 invigdes stadshotellet vid torget. Hotellet kom att spela en viktig roll under första världskriget då Haparanda blev ett nålsöga mellan öst och väst. Här gjorde sågverkspatroner och ”gulaschbaroner” affärer och här förekom både smugglare och pioner. Den stora festivitetsalen visar på praktin i det gamla stadshotellet.

Haaparannan Kaupunginhotelli (karta 1)

Haaparannan Kaupunginhotelli vihittiin käyttöön 5. joulukuuta 1900. Hotelli oli tärkeässä asemassa ensimmäisen maailmansodan aikana, jolloin Haaparannasta tuli portti idän ja lännen välillä. Sahanomistajat ja keinottelijat tekivät kauppaa ja salakuljettajilla ja vakoojilla riitti töitä. Iso juhlasali näyttää vanhan kaupunginhotellin koko loiston.

Järnvägsstationen (karta 2)

Haparanda järnvägsstation är en av landets största. Den tillkom i samband med den väldiga person- och godstrafiken under första världskriget. Den första december 1918, då trafikströmmen drastiskt hade minskat, öppnades stationen för allmän trafik. Järnvägsstationen innehåller bland annat väntsal, expeditioner, kafélokaler och en hotelldel.

Mellan Haparanda och Torneå stationer finns både svensk och finsk spårbredd, 1435 respektive 1524 millimeter. Används i dag som ungdomens hus.

Rautatieasema (karta 2)

Haaparannan asema on yksi Ruotsin suurimista rautatieasemista. Se rakennettiin ensimmäisen maailmansodan aikana, jolloin paikakunnan läpi kulkivat valtavat henkilö- ja tavaraliikennevirrat. Avajaisia vietettiin ensimmäinen joulukuuta 1918, jolloin liikenne oli jo voimakkaasti vähentynyt. Rautatieasemalla on muun muassa odotussaleja, palveluotimistoja, kahvilatiloja ja hotelli-osia. Haaparannan ja Tornion rautatieasemien välillä on kaksi raidelevyettä, ruotsalainen 1435 mm ja suomalainen 1524 mm. Nykyään rakennus toimii nuorisotalona.

Gamla vattentornet (karta 4)

Haparanda gamla vattentorn från 1920 tillkom efter första världskrigets epidemier, då behovet av rent vatten var akut. Kostnaden för ledningsdragningen steg snabbt i höjden och projektet kom att i många år belasta kommuninvånarnas ekonomi via skattesedel. Vattentornet fungerar numera som fjärrvärmecentral och utgör en viktig del i stadens siluett. 195 000 tegelstenar och 49 meter högt.

Vanha vesitorni (kartta 4)

Haaparannan vanha vesitorni rakennettiin 1920 ensimmäisen maailmansodan epidemioiden jälkeen, jolloin puhtaasta vedestä oli huutava pula. Vesijohtojen rakentamiskustannukset nousivat huimiksi ja hanke rasitti kuntalaisten taloutta verotuksen kautta useita vuosia. Vesitorni toimii nykyään kaukolämpökeskuksena ja on tärkeä osa kaupungin siluettia. Tornissa on 195 000 tiiltä ja sen korkeus on 49 metriä.

Hermansons Handelsgård (karta 3)

HM Hermansons är en av norra Sveriges bäst bevarade handelsgårdar. Byggnader tillkom under mitten av 1800-talet och bildar en helt kringbyggd gård. 1906 köptes gården av Herman Mikael Benius, sedermera Hermanson. I affärsrörelsen har genom tiderna bland annat ingått garnfärgeri och försäljning av exklusiva ryska pälsverk. Butiken är i helt ursprungligt skick.

Hermansonin Kauppakartano (karta 3)

HM Hermansons on yksi Pohjois-Ruotsin parhaiten säilyneistä kauppakartanoista. Rakennukset pystytettiin 1800-luvun keskivaiheilla ja ne muodostavat täydellisen umpipihan. Herman Mikael Benius, myöhemmin Hermanson, osti tilan vuonna 1906. Liiketoimintaan on kuulunut muun muassa lankavärijäämö ja korkealaatuisten venäläisten turkisten myynti. Kauppapuoti on täysin alkuperäisessä asussaan.

Haparanda Kyrka (karta 5)

Haparanda kyrka invigdes 1967 sedan den gamla träkyrkan brunnit ned 1963. Arkitekten Bengt Larsson kallade sitt verk ”Rent hus”.

Kyrkan är byggd i kopparplåt och är med sin mörka exteriör och sin ljusa och luftiga interiör en särpräglad men också omdiskuterad kyrkobyggnad. I vestibulen finns en minnesplakett uppsatt av ingermanlänningar i Sverige som ett tack för mottagandet under flyktingåren 1944–1948.

länge sedan en träkyrka, eventuellt redan 1208, men säkert i början av 1300-talet. Av den medeltida stenkyrkan som byggdes kring 1400–1500 återstår den nuvarande östra armen mittemot huvudingången. Kyrkan var under de gångna seklen centralkyrkan för ett mycket vidsträckt område. Den har använts som mätpunkt i Struves meridianbåge, som är del av Unescos Världsarv. Punkten i kyrkornet till Nedertorneå kyrka uppmättes år 1842. Det inristade korset finns ännu kvar i innerväggen av klockrummet i kyrkan från år 1797.

6

Haaparannan kirkko (karta 5)

Haaparannan vuonna 1967 vihitty kirkko rakennettiin vanhan vuonna 1963 palaneen puukirkon tilalle. Arkkitehti Bengt Larsson kutsui työtään ”Puhtaaksi taloksi”. Kuparilevystä rakennettu kirkko on tummanpuhuvine ulkoasuineen ja valoisine ja ilmavine sisätiloineen erikoinen, mutta myös kiistelty rakennus. Eteisessä on muistolaatta, jonka Ruotsin inkeriläiset ovat pystyttäneet kiitokseksi pakolaisten vastaanottamisesta vuosina 1944–1948.

Björkö Nedertorneå kyrka i Torneå (karta 6)

Efter gränsdragningen 1809 fortsatte svenskarna att gå i Nedertorneå kyrka innan Haparanda kyrka byggdes 1825. Kyrkan är från år 1797 och är den största kyrkan i norra Finland. På samma plats fanns för mycket

Alatornion Kirkko (karta 6)

Kun raja vedettiin 1809 käytiin Ruotsin puolelta Alatornion kirkossa siihen saakka, että Haaparannan kirkko rakennettiin vuonna 1825. Alatornion vuonna 1797 rakennettu kirkko on Pohjois-Suomen suurin. Paikalla on ollut puukirkko jo hyvin varhain, ehkä jo 1208, mutta varmasti 1300-luvun alussa. 1400–1500 vaiheilla rakennetusta keskiaikaisesta kivikirkosta on jäljellä nykyinen itäristi pääovea vastapäätä. Kirkko on ollut menneinä vuosisatoina hyvin laajan alueen keskuskirkko. Alatornion kirkko on osa Struven mittausketjua, joka kuuluu Unescon Maailmanperintöluetteloon. Kirkon kellotornissa sijaitseva piste mitattiin vuonna 1842. Mittauspisteeksi kaiverrettu risti näkyy edelleen vuonna 1797 rakennetun kirkkotorнин kellohuoneen sisäseinässä.

Minnesmärken i centralorten

Muistomerkit keskustassa

Minnesmärkenä har en siffra bakom sig och visas på kartan i slutet.

Kohteet löytyvät karttanumeron avulla kartasta.

Vägskylt "Haparanda i centrum" (karta 7)

Skylden visar namn och avstånd till platser med historiskt och turistiskt samband till Haparanda. En gåva av hembygdsföreningen 1982. Placering: Vid gamla tullen intill Storgatans norra del.

"Haparanda i centrum" -tienviitat

(karta 7)

Kyltissä on Haaparannalle historiallisesti ja matkailullisesti merkittävien paikkakuntien nimet ja niiden etäisyydet Haaparannalta. Kötiseutuyhdistys lahjoitti kyltin vuonna 1982. Sijainti: Vanhan tullin vieressä Storgatanin pohjoispäässä.

Minnestenen över svenska

frivilliga i finska krig (karta 8)

Har rests som tecken på tacksamhet för de svenska frivilliga som deltog i Finlands frihetskrig 1918, i vinterkriget 1939–40 och i fortsättningskriget 1941–44. Placering: Vid E4:an i Tullparken.

Muistomerkki Suomen sodissa taistelleille ruotsalaisille vapaaehtoisille

(karta 8)

Pystytetty kiitokseksi Suomen vapaussodassa 1918, talvisodassa 1939–40 ja jatkosodassa 1941–1944 taistelleille ruotsalaisille vapaaehtoisille. Sijaitsee E4-tien varrella Tullipuitossa.

Krigsbarnsminnesmärke (karta 9)

Riksförbundet Finska krigsbarn i Sverige och Suomen Sotalapsi Yhdistyksen Keskusliito har tillsammans låtit resa detta minnesmärke över de cirka 80 000 finska barn som under krigsåren 1939–1945 på svenska initiativ förflyttades från Finland i krig till Sverige i fred. En stor del av barnen reste med tåg över Haparanda och Torneå och passerade denna plats. Många av barnen gjorde resan flera gånger. Cirka 15 000 barn blev kvar i Sverige. Med detta minnesmärke vill de finska krigsbarnen erinra om ett unikt skede i Sveriges och Finlands gemensamma historia samt uttrycka sitt tack för det svenska folkets insats. Placering: Tullparken.

Sotalapsimuistomerkki (kartta 9)

Suomen Sotalapset yhdistys Ruotsissa ja Suomen Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto ovat yhteistyössä pystyttäneet muistomerkin niille 80 000 suomalaiselle lapselle, jotka sotavuosina ruotsalaisten aloitteesta siirrettiin

sodassa olevasta Suomesta Ruotsiin, jossa oli rauha. Suuri osa lapsista matkusti junalla Tornion ja Haaparannan kautta ja ohitti tämän paikan. Monet tekivät matkan useita kertoja. Noin 15 000 lasta jäi Ruotsiin. Tällä muistomerkillä suomalaiset sotalapset haluavat muistaa Suomen ja Ruotsin yhteisen historian ainutlaatuista vaihetta ja kiittää Ruotsin kansaa avusta. Sijainti: Tullipuisto.

Invalidmonument (karta 10)

Under det första världskriget utväxlade internationella Röda korset cirka 75 000 krigsinvalider via Haparanda. Under transporten dog 218 soldater; 205 från Österrike-Ungern, 11 från Tyskland och 2 från Turkiet och blev begravda i Haparanda under åren 1914–1918. Invalidmonumentet på Haparanda kyrkogård uppfördes 1919 och har en text på tyska, ungerska, turkiska och svenska.

Invalidimuistomerkki (kartta 10)

Ensimmäisen maailmansodan aikana Punainen Risti kuljetti noin 75 000 sotainvalidia Haaparannan kautta. Kuljetuksen aikana menehtyi 218 sotilasta; 205 Itävalta-Un-

karista, 11 Saksasta ja 2 Turkista. Sotilaat haudattiin Haaparannalle vuosina 1914–1918. Invalidimuistomerkki, jonka teksti on saksaksi, unkariksi, turkiksi ja ruotsiksi, pystytettiin Haaparannan hautausmaalle vuonna 1919.

Mia Greens park och staty (karta 11)

Fotografen Mia Green (1870–1949) skapade Haparandas mest värdefulla bildsamling. 1897–1940 var hon verksam som fotograf i Haparanda. Hon har dokumenterat de dramatiska och mycket händelserika decennierna från sekelskiftet fram till andra världskriget i vår bygd. Hennes dokumentation av krigsåren 1914–1918 i Haparanda innehåller förutom bilder av kända operaartister, statsmän och kungligheter även många fotografier av krigsinvalider, rödakorssystrar, revolutionärer, spioner, gulaschbaroner och smugglare. Bildsamlingen utgör en unik skildring av den snabbt expanderade gränsstaden. Vid sidan av fotografyrket var Mia Green dessutom politiskt engagerad och en pionjär inom stadens

social- och äldrevård. I den centralt belägna Mia Green-parken finns en minnessten med en kopparbyst av Mia Green. Skulptör: Lars Stålnacke. Placering: Korsningen Torggatan/Fabriksgatan.

Mia Greenin puisto ja patsas (karta 11)

Valokuvaaja Mia Green (1870–1949) loi Haaparannan arvokkaimman valokuvakoelman. Hän työskenteli valokuvaajana Haaparannalla vuosina 1897–1940. Hän dokumentoi seutumme dramaattiset ja erittäin tapahtumarikkaat vuosikymmenet vuosisadan vaihteesta toiseen maailmansotaan saakka. Hänen sotavuosina 1914–1918 ottamissa valokuvissaan esiintyy tunnettuja oopperataiteilijoiden, valtiomiesten ja kuninkaallisten lisäksi sotainvalideja, punaisen ristin sairaanhoitajia, vallankumouksellisia, vakoojia, kei-nottelijoita ja salakuljettajia. Kuvakokoelma on ainutlaatuinen kuvaus nopeasti kasvavasta rajakaupungista. Mia Green oli paitsi ammativalokuvaaja myös poliittisesti aktiivinen ja toimi edelläkävijänä kaupungin sosiaali- ja vanhustenhuollon rakentamisessa. Keskeisellä paikalla sijaitsevassa Mia Greenin puistossa on pronssinen, valokuvaajaa esittävä muistokivi. Kuvanveistäjä: Lars Stålnacke. Sijainti: Torggatanin ja Fabriksgatanin risteys.

Kungastenen (karta 1)

Stenen restes som minne över kung Gustav VI Adolfs besök i Haparanda den 18 juni 1952 i samband med hans Eriksgata. Stenen bär kungens namnteckning. Placering: Torget Haparanda.

Kuninkaankivi (karta 1)

Kivi pystytettiin Kuningas Kustaa VI Aadolfin Haaparannan vierailun 18.6.1952 muistoksi. Muistomerkinä on kuninkaan nimikirjoitus. Sijainti: Haaparannan tori

Amanda (karta 1)

Den lilla nymfen "Amanda". Amanda återupptäcktes i kommunens förråd 1982 och återinvigdes av kulturnämndens ordförande Ragnar Bucht den 3 juli samma år. Namnet kommer från en schlagerlåt som hete "Amanda från Haparanda" Amanda blomsterpryds varje år som tecken på att sommaren har kommit. Placering: Torget Haparanda.

Amanda (karta 1)

Pieni "Amanda" nymfi löydettiin kunnan varastosta 1982. Patsaan uudelleenviikimisen toimitti kulttuurilautakunnan puheenjohtaja Ragnar Bucht 3. heinäkuuta 1982. Patsas nimitettiin laulun "Amanda från Haparanda" mukaan. Amanda kukitetaan joka vuosi kesän tulo merkiksi. Sijainti: Haaparannan tori.

Statyn Broar (karta 1)

Statyn restes 1992 när Haparanda stad fyllde 150 år. Fram till gränsdragningen 1809 var Sverige och Finland ett gemensamt land. Broar bröts och Finland och Sverige gick skilda vägar. Sverige har haft en ganska stabil historiegång, men Finland däremot har lidit av världskrig och inbördeskrig. Historien har varit så häftig att till och med brofästen har flyttat sig. Nu är det en ny tid, gränsen håller på att försvinna. Skulptör: Bo Holmlund. Placering: Torget Haparanda.

Taideteos Sillat (karta 1)

Paljastettiin 1992 Haaparannan kaupungin täyttäessä 150 vuotta. Ruotsi ja Suomi kuuluivat samaan valtakuntaan aina vuoden 1809 rajanvetoon saakka. Osa yhteyksistä katkesi ja Ruotsi ja Suomi kulkivat omia teitänsä. Ruotsin historia on ollut melko vakaa, kun taas Suomi on kärsinyt sekä maailmansodista että si-sällissodasta. Suomen historia on ollut niin ankaraa että jopa siltojen tukipilarit ovat siirtyneet paikoiltaan. Nyt elämme uuta aikaa ja rajat katoavat. Taitelija: Bo Holmlund. Sijainti: Haaparannan tori.

Bladverk (karta 15)

Konstnärliga utsmyckningen Bladverk är skulpterad av Sara Edström från Luleå. Relifen är gjuten i betong men det finns detaljer även av brons. Konstverket avtäcktes på nationaldagen den 6 juni 2008. Placering: Vallen, Haparanda.

Bladverk (karta 15)

Bladverk - nimisen taideteoksen on veistänyt Sara Edström Luulajasta. Kohokuva on valettu betoniin, mutta siinä on myös pronssisia yksityiskohtia. Taideteos paljastettiin Ruotsin kansallispäivänä 6. kesäkuuta 2008. Sijainti: Vallen, Haparanta

Monument över 1809-års fred (karta 16)

Monumentet över offren för det svensk-ryska kriget 1808–1809 är placerade i parken intill gränsövergången till Torneå. Kriget innebar svåra lidanden för soldater och civilbefolkning i nedre Tornedalen. Epidemier som den fruktade fältsjukan härjade och över 3000 personer dog. Kriget slutade med freden i

Fredrikshamn den 17 September 1809, efter det skiljdes Sverige och Finland åt eftersom riksgränsen kom att dras i Tornedalen. Staden Haparanda tillkom som en ersättning för den förlorade handelsstaden Torneå på andra sidan Torne älv. Monumentet avtäcktes inför 180-års minnet av freden på FN-dagen 1989 av landshövdingen i Norrbotten, Curt Boström.

Vuoden 1809 rauhansopimuksen muistomerkki (karta 16)

Suomen sodan, 1808–1809, uhrien muistomerkki sijaitsee Tullipuistossa ennen rajanylityspaikkaa. Sota merkitsi suuria kärsimyksiä sekä sotilaille että siviiliväestölle eteläisessä Tornionlaaksossa. Epidemiat, kuten pelätty sotakuume, riehuiivat ja 3000 ihmistä menetti henkensä. Sota päättyi Haminan rauhaan 17. lokakuuta 1809, jonka jälkeen Ruotsi ja Suomi erkanivat, koska uusi valtakunnanraja vedettiin Tornionlaaksoon. Haaparannan kaupunki syntyi rajanvedon seurauksena korvaamaan rajan toiselle puolelle jäänyttä Tornion kauppakaupunkia. Muistomerkkin paljasti rauhan 180-vuotispäivän kynnyksellä YK:n päivänä 1989 Norrbottenin maaherra Curt Bomström.

Minnesmärken utanför centralorten Muistomerkit keskustan ulkopuolella

Minnesmärkena har en siffra bakom sig och visas på kartan i slutet.

Kohteet löytyvät karttanumeron avulla kartasta.

Minnesstenen över kapitulationen i Säivis (karta 17)

Finska kriget pågick 1808–1809. Svensk-finska trupperna hade retirerat till Torneå hösten 1808. Efter att ha övervintrat i Torneå marscherade de svensk-finska trupperna söderut. Trupperna kapitulerade och den 25 mars 1809 undertecknades kapitulationen i Säivis av generalmajoren Hans Henrik Gripenberg. För den ryska sidan undertecknades avtalet av general Schuvalov i Månsbyn i Kalix. Placering: I Säivis och står placerad på vänstersida av infarten till Säivis byagård, Säivis gamla skola.

Antautumisen muistomerkki Säivissä (karta 17)

Suomen sota kesti vuodet 1808–1809. Ruot-

salais-suomalaiset joukot olivat perääntyneet Tornioon syksyllä 1808. Talvehdittuaan Torniossa joukot marssivat etelään. Joukot antautuivat ja antautumisen vahvisti allekirjoituksellaan kenraalimajuri Hans Henrik Gripenberg 25. maaliskuuta 1809 Säivissä. Venäjän puolesta sopimuksen allekirjoitti kenraali Schuvalov Kalixin Månsbyssä. Sijainti: Säivi, kyläyhdistyksen talolle, entiselle Säivin koululle kääntyvän tien vasemmalla puolella.

Palovaara monument (karta 18)

Minnesmonumentet vid den sydvästra infarten till Haparanda är rest över den svåra sprängolyckan den 3 juli 1944. Vid minröjningsarbetet i Palovaara strax utanför staden dog 14 värnpliktiga. De unga soldaterna tillhörde I 4 i Linköping och Ing 1 i Solna. Monumentet avtäcktes 1984.

13

Palovaaran muistomerkki (kartta 18)

Haaparannalle lounaasta kääntyvän, entisen nelostien varrella sijaitseva muistomerkki on pystytetty 3.7.1944 sattuneen vaikean räjähdysonnettomuuden muistoksi. Miinanraivauksessa Palovaarassa, aivan kaupungin lähellä, kuoli 14 asevelvollista. Nuoret sotilaat kuuluivat Lindköpingin I 4:een ja Solnan Ing 1:een. Muistomerkki paljastettiin vuonna 1984.

Första kustlandsvägen

Stockholm-Åbo (kartta 19)

Den första sammanhängande landsvägen mellan Stockholm och Åbo blev klar i Vuono 1689. I En sten, så kallad "liggande höna" finns en inristning CX 1689, delvis skadad. Placering: Stenen finns vid infarten till Vuono, ca 150 meter från E4:n.

Ensimmäinen rantatie

Tukholmasta Turkuun (kartta 19)

Ensimmäinen rannikon myötäinen maantie Tukholmasta Turkuun valmistui vuonna 1689 Vuonossa. Muistokivessä lukee CX 1689, kaiverrus on hieman vioittunut. Kivi sijaitsee Vuonon läntisen tien varrella, n. 150 metriä E4:sta.

Nikkala stenbroar (kartta 20)

Den ursprungligen 600 meter långa stenbron med sex stenvalv över ån Keräsjoki stod klar 1772. Bron underlättade framkomligheten betydligt. Föregångaren till dagens E4 kallades "Nordstigen" eller Kustlandsvägen. Denna var under flera hundra år den egentliga landsvägen i Norrbotten. Från början var den mest att betrakta som en ridväg. Inte förrän i slutet av 1600-talet började man göra vägen framkomlig för hjulfordon.

Nikkalan kivisillat (kartta 20)

Alkuperäinen Keräsjoen ylittävä 600 metriä pitkä, kuusikaarinen kivisilta valmistui 1772. Silta helpotti kulkemista huomattavasti. Nykyisen E4-tien edeltäjää kutsuttiin pohjoiseksi poluksi tai rantamaantieksi. Tie oli vuosisatoja Norrbottenin ainoa varsinainen maantie. Aluksi se oli lähinnä ratsutie ja vasta 1600-luvun lopulla sitä alettiin kunnostaa vaunuliikenteellekin sopivaksi.

Keräsjoki Kungastenen (karta 20)

Vid stenbroarna finns en stor minnessten tillkommen till Gustav III's ära. Efter att Gustav III genomförde sin statsvälvning 1772, lät man bönderna i Nedre - och Övertorneå-socknar "spontant" ge sin förtjusning till kända genom att resa en minnessten. Den "beställdes" av allmogen i Nedertorneå och Övertorneå. Stenen högs ut i marmor på en sockel av granit och invigdes under stor pompa 1775. Bönderna protesterade mot den för dem själva dyrbara hyllningen. Stenen har text på svenska och finska.

Keräsjoen Kuninkaankivi (karta 20)

Nikkalan kiviltojen vieressä on suuri Kustaa III:n kunniaksi pystytetty muistokivi. Alatornion ja Ylitornion pitäjien talonpoikien suotiin osoittaa "spontaanina" iloaan Kustaa III:n vuonna 1772 toteuttamasta vallankaappauksesta. Sen merkiksi pystytettävä muistokivi "tilattiin" Alatornion ja Ylitornion rahvaalta. Kivi hakattiin marmorista graniittijalustalle ja vihittiin juhlallisoin menoin 1775. Talonpojat protestoivat heille kalliiksi tullutta kunnianosoitusta vastaan. Kiven teksti on ruotsiksi ja suomeksi.

Koleragraven i Salmis (karta 22)

Sommaren 1866 kom en Stockholmsbåt med kolerasmitta till Haparanda uthamn i Salmis. Besättning och passagerare isolerades i Salmis by i ett hus som rekvirerades som kolerasjukhus. Ett 30-tal personer avled där, även den skicklige provinsialläkaren Joshua Wretholm. I Salmis upprättades en särskild begravningsplats, som nyligen restaurerats och skyltats från byvägen, den gamla riksvägen. Även ”kolerasjukhuset” finns kvar.

Kolerahauta, Salmis (karta 22)

Kesällä 1866 tukholmalainen laiva toi Salmella sijaitsevaan Haaparannan ulkosatamamaan kolertartunnan. Miehistö ja matkustajat eristettiin Salmen kylässä sijaitsevaan taloon, josta tehtiin kolerasairaala. Sairaalassa kuoli noin 30 ihmistä, heidän joukossaan taitava maakuntalääkäri Joshua Wretholm. Salmen kylään perustettiin erityinen hautausmaa, joka kunnostettiin ja jonne on opastus kylätieltä, vanhalta valtatieltä. Myös ”kolerasairaala” on jäljellä.

Salmis hamnplats (karta 22)

Sedan 1600-talet låg Torneå uthamn kring Purraviken i Salmis. På 1870-talet blev denna plats Haparandas hamn. Kajen, vars rester finns kvar, raserades av en storm 1934. Stenen minner om en stor trafik och en dåtida mycket namnkunnig hamn, Salmis. Stenen avtäcktes sommaren 1992.

Salmen satama (karta 22)

Tornion kaupungin ulkosatama oli 1600-luvulta lähtien Purranlahdella Salmella. 1870-luvulla siitä tuli Haaparannan satama. Laituri, josta on säilynyt jäännöksiä, tuhoutui myrskyssä 1934. Muistokivi muistuttaa vilkkaasta liikenteestä ja siihen aikaan erittäin tunnetusta Salmen satamasta. Kivi paljastettiin 1992.

Stenen över postmordet i Harrioja

(karta 24)

I mars 1906 rånmördades postiljonen Zacharias Abramsson och den unga hjälpredan Oskar Arvid Hermansson-Harrioja på vägen mellan Nikkala och Harrioja. Mördaren visade sig vara en brevbärare från Haparanda som utförde dådet i förvirrat tillstånd. Platsen för händelsen ligger vid den gamla kustvägen och är märkt med en sten utan gravyr.

Postimurhan muistokivi Harriojassa

(karta 24)

Postiljooni Zacharias Abramsson ja nuori apulaisposteljooni Oskar Arvid Hermansson-Harrioja ryöstettiin ja murhattiin Nikkalan ja Harriojan välillä maaliskuussa 1906. Murhaaja osoittautui Haaparannan postinkantajaksi, joka oli tekohetkellä sekavassa mielentilassa. Tapahtumapaikka on vanhan rantamaantien varrella ja se on merkitty kivellä, jossa ei ole kaiveruksia.

Hungerkravallerna på Seskarö (karta 25)

I maj 1917 tvångsköpte sågverksarbetare på Seskarö bröd, då ransoneringkortet tagit slut. Myndigheten svarade med att kalla militär till ön. De blev dock avväpnade av folkmassan. Åtta arbetare dömdes sedermera av domstol för uppror. Till 50 års minnet 1967 restes en minnesten över händelsen. Placering: Industrivägen, Seskarö.

Seittenkaaren nälkälakot (karta 25)

Toukokuussa 1917 Seittenkaaren eli Seskarön sahan työläiset ostivat leipää ”laittomasti”, koska säännöstelykortit olivat lopussa. Viranomaiset kutsuivat paikalle sotilaita, mutta kansanjoukot riisuivat heidät aseista. Kahdeksalle hengelle annettiin tuomiot kansankiiho-

tuksesta virkavaltaa vastaan. Tämän kohtalokkaan tapahtuman muistoksi paljastettiin 50 vuotta sen jälkeen vuonna 1967 muistokivi. Sijainti: Industrivägen, Seskarö

Saivaara stenåldersboplats i Kärrbäck

(karta 26)

Norrbottnen har varit bebott sedan urminnes tider. Haparanda kommun kan visa upp ett tusental fornlämningar, från stenåldern fram till vårt sekel. För cirka 9000 år sedan släppte den senaste landisen sitt grepp över länet, och isens smältvatten bildade ett stort innanhav som täckte allt land inom Haparanda kommun. Landet har sedan höjt sig och bildat det vi ser i dag. Några av landets bäst bevarade fornlämningar kan ses i norra delen av kommunen bland annat i Saivaara stenåldersby

som visar att det redan för 5000 år sedan levde folk här. Boplatsen består av ett stort antal hyddbottnar samt boplatsgropar. Dessa lämningar ligger tätt i väldränerad mark och bör vara cirka 5000 år gamla.

Saivaaran kivistuon asuinpaikka Välkoskessa (Kärrbäck) (kartta 26)

Norrbotten on ollut asuttuna jo esihistorialliseen aikaan. Haaparannan kunnassa on tuhansia muinaisjäänneksiä kiviäudelta meidän vuosisadallemme saakka. Viimeinen jääkausi sulii läänin alueelta noin 9000 vuotta sitten, ja jään sulamisvedet muodostivat suuren sisäjärven, joka peitti koko nykyisen Haaparannan kunnan alueen. Maa on sen jälkeen kohonnut ja muodostanut nykyisin näkyvissä olevan maan. Maan parhaimmin säilyneitä muinaisjäänneksiä sijaitsee kunnan pohjoisosassa muun muassa Saivaaran kivistuon kylässä, joka todistaa, että täällä asui ihmisiä jo 5000 vuotta sitten. Asuinpaikassa on lukuisien kodanpohjien ja keittokuoppien jäänneksiä. Nämä jäännekset sijaitsevat tiheässä kuivalla kangasmaalla, ja niiden ikä lienee noin 5000 vuotta.

Perävaara (karta 27)

En av mätningpunkterna i Struves meridi-anbåge som är en del av Unescos världsarv.

Ligger i Haparanda kommun cirka 3 kilometer sydväst om Karungi. Mätningen skedde på den rätt flacka höjden Alanen Perävaara, 89 meter över havet, i en skogstrakt med öppningar mot söder och öster. Det är cirka 8 kilometer på små vägar fram till höjdpåtan från väg 99. På Perävaara mäts vinklar mot Huitaperi, Kaakamavaara och Nedertorneå kyrka (Björkö), alla i Finland.

Perävaara (kartta 27)

Yksi Unescos Maailmanperintöihin kuuluvan Struves ketjun mittauspisteistä sijaitsee Haaparannan kunnassa noin 30 kilometriä Karungista lounaaseen. Mittaus suoritettiin melko alavalta Alanen Perävaaralta, 89 metriä meren pinnan yläpuolelta, metsämaastosta, joka aukeaa etelään ja itään. Valtatie 99:ltä on noin 8 kilometrin matka pieniä teitä pitkin vaaran tasanteelle. Perävaaralta mitattiin kulmat Huitaperiin, Kaakamanvaaralle ja Alatornion kirkolle, jotka kaikki sijaitsevat Suomen puolella.

Kukkolaforsen (karta 28)

Fiskeplats med anor från 1200-talet. Fortfarande hävas här sik från pator, träställningar utbyggda över forsen. Vid forsen finns kulturhistoriskt värdefulla fiskebodar. En av dem har ett tornur från 1887. Det har använts för att hålla reda på fiskelagens olika fångsttider i forsen.

I Kukkolaforsen finns två vattendrivna kvarnar och ett sågverk bevarat. 1987 öppnades Fiskemuseet, som ger en bild av Torneälvens fiske och bosättningshistoria genom tiderna. Sista helgen i juli hålls Sikfesten, som är en tradition sedan tidigare medeltid.

På en sten intill stekkåtan vid Kukkolaforsen finns ett kronmärke inhugget. Märket användes för skatteredovisning av fisket till kronan. För att bättre kunna bevaka statens intressen beträffande skatten på fisket bland annat i Torneälven inventerades samtliga fasta fiskeanläggningar och ett visst antal godkändes (cirka 80 stycken inom nuvarande Haparanda kommun utefter älven). Detta skedde 1741 och de godkända platserna uppfördes på speciella fiskelängder och utmärktes i terrängen med kronmärkta stenar på stranden. I längden stod hur lång och av vilket slag den tillåtna fasta fiskeanläggningen skulle få vara. Dessa inspekterades med några års mellanrum. Ligger 15 km norr om Haparanda.

Kukkolankoski (karta 28)

Kalastuspaikka vähintään 1200-luvulta lähtien. Siikaa lipotaan vielä tänä päivänäkin ”lippokrenkuilta”, kosken yli rakennettavilta puutelineiltä. Kosken rannalla on kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kalastusaittoja. Yhdessä on tornikello vuodelta 1887. Kellosta voitiin tarkistaa eri kalastuskuntien pyyntiajat.

Kukkolankoskella on jäljellä kaksi vesivoimalla toimivaa myllyä ja sahalaitos. Vuonna 1987 avattiin kalastusmuseo, joka esittelee Tornionjoen kalastusta ja sen asutushistoriaa kautta aikojen. Heinäkuun viimeinen päivä vietetään Siikajuhlia, varhaiselta keskiajalta säilynyttä perinnettä.

Kukkolankosken paistokodan vieressä olevaan kiveen on hakattu kruunu. Merkki liittyy kalasta kruunulle maksettavaan veroon. Valtion intressien valvomiseksi ja ennen kaikkea Tornionjoen kalasta perittävän veron turvaamiseksi inventoitiin kaikki kalastuspaikat, joista tietty määrä hyväksyttiin (noin 80 jokivarressa nykyisen Haaparannan kunnan alueella). Tämä tapahtui 1741 ja hyväksytyt paikat kirjoitettiin erityisiin kalastusluetteloihin ja ne merkittiin maastossa sijaitseviin rantakiviin kaiverretuilla kruunuilla. Luettelossa oli lueteltu sallitun kalastuspaikan pituus ja muut ominaisuudet. Paikat tarkistettiin muutaman vuoden välein. Sijainti: 15 kilometriä Haaparannalta pohjoiseen.

Haparanda Sandskär (karta 29)

Sandskär är Haparanda skärgårds ytterst belägna ö, cirka 35 kilometer sydväst om centralorten. På den natursköna ön finns bland annat stora sanddyner, en aspurskog och ett rikt fågelliv med många rara fåglar, som rastar under vår- och höstflyttningarna. Kring ön har fiske bedrivits sedan 1500-talet. Vid hamnen ligger en samling gamla fiskestugor. 1765 uppfördes ett kapell på ön. Byggnaden hämtades från Torneå, där den hade tjänstgjort som sädesmagasin. Intill kapellet ligger en liten begravningsplats med en sten över den öländske sjömannen Olof Viktor Andersson som omkom vid briggen Elvines förlisning utanför Sandskär hösten 1886.

Haaparannan Sanskeri (karta 29)

Sandskär, suomeksi Sanskeri, on Haaparannan saariston uloin saari, joka sijaitsee noin 35 kilometriä keskustasta lounaaseen. Luonnonkauniilla saarella on muun muassa hiekkadynejä, ikihaapametsä ja rikas linnusto. Monet harvinaiset linnut lepäävät saarella kevät- ja syysmuuttomatallaan. Saarella on kalastettu jo 1500-luvulta lähtien. Satamassa on vanhojen kalastusmökkien ryhmä. Vuonna 1765 saarelle pystytettiin kappeli. Rakennus haettiin Torniossa, jossa se oli ollut viljamakasiinina. Kappelin vieressä on pieni hautausmaa, jolla on öölantilaisen merimiehen Olof Viktor Anderssonin hautakivi. Nuori mies kuoli kuunari Elvinen haaksirikkoutuessa Sanskerin edustalla syksyllä 1886.

Plaketter Muistolaatat

Plaketterna har en siffra bakom sig och visas på kartan i slutet.
Kohteet löytyvät karttanumeron avulla kartasta.

Jägarrörelsen (karta 30)

Under första världskriget organiserades i Finland en rörelse som skulle befria Finland från Ryssland. Cirka 2000 unga män åkte till Tyskland åren 1915–1918 för en militär utbildning. Resorna till Tyskland fick hållas hemliga och för att kunna organisera flykten från Finland till Tyskland grundades så kallade etapppunkter. Några av dessa etapppunkter fanns i Haparanda. En etapp med täcknamnet ”Halkokonttori” fanns på Stationsgatan 22. På denna plats finns en minnesplakett som avtäcktes 15 augusti, 1993.

Jääkäriliike (karta 30)

Ensimmäisen maalimansodan aikana Suomesa järjestäytyi jääkäriliike, jonka piti vapauttaa Suomi Venäjältä. Noin 2000 nuorta miestä matkusti Saksaan sotakoulutukseen vuosina 1915–1918. Matkat Saksaan oli pidettävä salaisina ja pakomatkan Suomesta Saksaan järjestämiseksi perustettiin niin kutsuttuja etappipisteitä. Jotkut näistä sijaitsevat Haaparannalla. Yksi ”Halkokonttoriksi” nimetty paikka sijaitsee osoitteessa. Stationsgatan 22. Rakennuksen eteläpäädyssä on muistolaatta, joka paljastettiin 15. elokuuta 1993.

Lenin plakett (karta 2)

I Järnvägsstationens vestibul finns en minnes-tavla över Lenins genomresa. Lenin återvände till Ryssland från exilen i Schweiz genom Haparanda-Torneå. Den 15 april 1917 steg han av tåget i Haparanda. Enligt sägnen höll han senare ett kort tal på Järnvägsstationen i Torneå, som ryska soldater översatte till finska. Minnesplaketten i Haparanda avtäcktes 18 juni 1989.

Leninin muistolaatta (karta 2)

Rautatieaseman eteishallissa on Leninin läpikulkumatkasta muistuttava taulu. Lenin palasi Venäjälle Sveitsissä viettämästään maanpaosta Haaparanta-Tornion kautta. Hän nousi junasta Haaparannalla 15. huhtikuuta 1917. Perimätiedon mukaan hän piti Tornion Rautatieasemalla lyhyen puheen, jonka venäläiset sotilaat tulkkasivat suomeksi. Muistolaatta paljastettiin Haaparannalla 18. kesäkuuta 1989.

IKANO
IKEA

Rajalla - På Gränsen
Kauppakeskus
Köpcnter

Turistbyrå
Matkailutoimisto

SUOMI-FINLAND
SVERIGE-RUOTSI

22

GRANKULLEN

TJÄRHÖVET

KIRKONMÄKI

HAPARANDATORNIO

INTERNATIONELL MÖTESPLATS
KANSAINVÄRLINEN KOHTAUSPAIKKA

Turistbyrå

Matkailutoimisto

Tel. 0922-12010,

Puh. (016) 432733

www.haparandatornio.com

tourist@haparandatornio.com

Haparanda stad/kultur

Haaparannan kaupunki/kulttuuri

Tel./Puh. +46(0)922-15000

www.haparandatornio.com